

PRED 90 LETI SE JE RODIL SLOVENSKI MISLEC IVAN CANKAR

Ob preiskovanju preteklosti sleherni trenutek mislimo na svoj danes. Ko prebiramo Cankarja, nam spominjanja ne narekuje le tradicija — njegova današnja prisotnost se nam zdi razumljiva sama po sebi. To da čutimo Cankarja kot vedno živega glasnika, pa seveda ne govori le o sorodnosti duhov, temveč tudi o sorodnosti dob. Izbrani teksti so iz pisateljevih satiričnih, kritičnih in političnih spisov ter z Bele krizanteme.

Ideal nikakor ni tisti cilj, ki ga sluti moje srce in kaže moje hrepenenje, temveč je spomenik ob cesti. Velik in lep spomenik, na katerem je z zlatimi črkami napisano: »Bo prošeno, ta prostor ne oskruniti.«

Takih obcestnih idealov pa je lepo število; toliko jih je, da se neroden človek lahko ponedolžnem zadene ob tega ali onega. Kdor hoče, da bo spoštovanja deležen, naj se odkrije vsakemu spomeniku posebej, zdaj na desno, zdaj na levo; naj se odkrije po večkrat na dan, ali najboljšje; naj se odkriva neprestano. Tukaj velja nemški rek: »Mit dem Hute in der Hand...« Gorje človeku, ki gleda vase ali proti nebu, ali v obraz ljudem; pozabil se bo odkrivati obcestnikom, spotikal se bo ob nje in kmalu bodo kazali nanj: »Glejte grešnika, ki nam skruni ideale!«

*

Kratko razdobje mojih prvih dunajskih let (nekako od 1896. do l. 1900.) je stalo za takoimenovano inteligentno mladino slovensko skoraj izključno v znamenju literature, literarnih bojev in preprirov. Listi, ki dandanašnji niti na kratko ne omenijo novih knjig, so takrat prinašali dolge članke o čisto literarnih vprašanjih; in ljudje so take članke celo brali. Vse to po mojih mislih ni bilo edinele beg iz puste vsakdanjosti v lepšo poezijo, temveč je bil izraz splošne nezadovoljnosti z javnim življenjem, izraz mrznje do tega življenja, ki tudi zares ni zaslužilo drugega, nego mrznje in studa v obili meri. Nekam se je ta grenka nezadovoljnost morala izliti, nekje si je morala najti strugo; in našla si jo je v literaturi.

*

Kakšno jugoslovansko vprašanje v kulturnem ali celo jezikovnem smislu zame sploh ne eksistira. Morda je kdaj eksistiralo; toda rešeno je bilo takrat, ko se je jugoslovansko pleme razcepilo v četvero narodov s četverim čisto samostojnim kulturnim življenjem. Po krvi smo si bratje, po jeziku vsaj bratrance — po kulturi, ki je sad večstoletne separatne vzgoje, pa smo si med seboj veliko bolj tuji, nego je tuj naš gorenjski kmet tirolskemu, ali pa goriški vinčar furianskemu.

*

Ko sem bil še mlad, se mi prigovarjali sodniki, skoraj očtovski. »Mlad je in vihrav; spokori se, umiri, kadar ga obsenči tisto spoznanje, ki je bilo nam že zdavnaj uodejano!« Kasel sem in dorastel, spoznanja ni bilo. Tedaj pa se je procesja na vso moč razljutila. Nekateri izmed vas so se pobirali kamenje; kmalu mi je žvignalo mimo ušes. Vsi vprek ste mi očitati uzajeni in srditi: »Kaj ti nismo povedali, kot in kam? Star si že zadosti in tudi ušesa imaš dolga dovolj, da poslušas ter uoglas nauke izkušnih ljudi.« Ker vam nikoli ni prišlo na misel, da bi vaša modrost morda ne bila modrost, ste se spogledali: »Najasč hodj po tej krivi poti! Zasmehuje nas!« Jaz pa vam povem oukritosrčno, da je bilo po mojem, bi vas bil vse po vrsti ubogal in užival bi danes beli kruh vašega česčenja; toda hodil sem, kamor sta neusmiljeno ukazovala srce in vest.

*

Hotel sem klicati hozana — glas ni maral iz grla; nvaliti sem hotel, kar ni zaslužilo hvale — jezik se je branil; pisati sem hotel zoper svojo misel — però mi ni bilo pokorno... Močnejša je bila božja resnica v mojem srcu nego posvetni razum v moji glavi. Nespametna in brezkoristna je tvoja pridiga, tovariš moj! Poslušal sem jo že mnogokdaj, posebno v tistih dolgih in žalostnih urah, ko nisem mogel zaspiti in so romale pred mojimi trudnimi očmi hude misli kakor črne sence, do stropa visoke; poslušal sem jo, zdaj pa sem je vaje ter se ji smejem, ne vem, kako napravijo drugi ljudje, da pojo hozana pa se jim glas ne izprevrže in jezik ne zaplete...

*

Jaz verujem v to družino svobodnih narodov. Jaz verujem, da bo iz te brezprimerne preizkušnje izšlo prerojeno človeštvo! Bil bi hinavec in lažnivec, če bi se imenoval socialista, pa bi v globini svoje duše ne veroval v svoje ideale! Nič se ne bojmo, nič se ne strašimo dnevnega trpljenja, ne zakrivajmo oči pred grozotami časa — pogumno jim glejmo v lice. Ne samo človek, ne samo narod, tudi človeštvo se bo vzdignilo iz močvirja, očiščeno in pomlajeno! V to verujemo, v to zaupajmo — in lažje nam bo trpljenje! Kristus je zmagal, ko je bil na križ razpet; človeštvo je moralo brezmejno trpeti, da si je zaslužilo prerojenje in vstajenje!

*

Trdna je moja vera, da napoči zarja tistega dne, ko naša kultura ne bo več krizantema siromakova, temveč bogastvo bogatega. Ze slutim zarjo tistega dne, sluti jo vse moje najgloblje in najčistejše hrepenenje. Ne, ne hrepenenje samo! Moje delo je slutnja zarje, vsaka moja beseda in vse moje življenje. Ze slišim dleto, ki kleše granitni temelj novi zgradbi...

Kadar napoči tisti dan, bo prerojeni narod pobral iz blata pohojeno ubogo krizantemo očistil jo bo ter jo shranil s hvaležnim spoštovanjem, za spomin na grenko lepo preteklost.

Na enem tistih tankih belih lističev bo napisano moje ime.

OSTI TEDNA

»SAMOUPRAVNE« POTI

Jugoslovanske železarne imajo v študentskem naselju v Ljubljani na razpolago 60 postelj, ki so namenjene njihovim študentom. To je vsaka- kor lep primer skrbi za bodoči kader, ki bi ga prav gotovo lahko priporočali tudi drugim gospodarskim organizacijam in združenjem. Vendar pa ta skrb gre v nekaterih primerih le malce predaleč — toliko, da se vrstijo v zadnjih letih stalni spori med združenjem jugoslovanskih železnar in študenti — stanovalci v Naselju.

Kriteriji za sprejem v študentske domove se sicer spreminjajo vsako leto posebej, vendar komisija, ki odloča o sprejemu, vedno bolj pazi, da so beneficij, ki jih imajo stanovalci v Naselju, deležni res študentje, ki ustrezajo predvsem s stališča študijskih in materialnih pogojev. Po dosedanjih praksah sodeč pa si nekateri ljudje te kriterije prikredujejo svojim željam in zahtevam ter negirajo že uveljavljeno samoupravno prakso.

V preteklosti je največkrat prihajalo do konflikta med upravami jugoslovanskih železnar in komisijo za sprejem v domove. Tako se je vzpostavil skoraj odnos eksteritorialnosti, da namreč splošni kriteriji niso veljali za vse, kar so posamezniki zelo spretno izkoriščali — vse to na škodo rednih študentov. V letošnjem letu je kazalo že, da je ta problem dokončno rešene. Pa ne.

Sklep skupščine v Naselju je bil, da izgube pravice bivanja vsi, ki lani niso imeli statusa študenta. Tak je bil tudi primer s študentom gozdarstva G. F. Na priporočilo Zveze študentov na gozdarstvu mu je sprejemna komisija odklonila sprejem, enako tudi komisija za pritožbe.

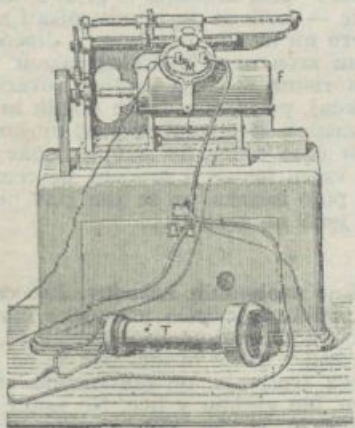
Oče omenjena kolega je (baje) eden vodilnih uslužbencev v železarni Store. Zato je lahko prišlo tudi do primera, da uprava železarne sporoča, da naj tovariš G. koristi eno izmed ležišč, ki so njena last. Kot sem že omenil, gre za študenta gozdarstva!

Po Naselju se širijo govorice, da ta primer ni osamljen in da bi nadaljnje bivanje v domu moralj odpovedati še komu, ki ima slučajno to srečo, da je njegov oče direktor ali kakorkoli že, »živina« pri enem metalurških podjetij. Navajajo se celo imena, ki pa jih prepuščam »v obdelavo« samoupravnim organom v zavodu samem.

V omenjenem primeru (in tudi v ostalih) gre za izkoriščanje situacije, do katere je prišlo po dolgih letih nesolidnega poslovanja pod staro upravo, ko se je odločalo predvsem mimo mnenja najbolj zainteresiranih, to je mimo stanovalcev samih.

TRIBUNO UREJAJO:

FRANCE ANŽEL (TEHNIČNI UREDNIK), NADEŽDA CACINOVIĆ, SPOMENKA HRIBAR, VILIBALD NOVAK (SEKRETAR), MILAN PINTAR, FRANCI PIVEČ, DIMITRIJ RUPEL (ODGOVOR. UREDNIK), VLAĐIMIR VIDMAR.

TRIBUNA — IZDAJA UO ZSJ — UREDNIŠTVO IN UPRAVA TRG REVOLUCIJE 1/II — TELEFON 21-280 — TEKOCI RACUN 503-608-72 — LETNA NAROČNINA DESET DINARJEV (TISOČ STARIH DINARJEV) — POSAMEZEN IZVOD 40 PAR (40 STARIH DINARJEV) — ROKOPISOV IN FOTOGRAFIJ NE VRACAMO — TISKA ČP DELO, LJUBLJANA, TOMSIČEVA 1, TELEFON 23-522 — POSTNINA PLAČANA V GO-TOVINI.

je lastne sklepe tudi izvajajo.

Pred nami je obdobje, ko bo treba ponovno definirati norme in kriterije za sprejem. Zdi se mi, da so organi samoupravljanja že dosti zreli, da svo-

Mislím pa, da bi bilo lepo in prav, če bi se oglašili tudi predstavniki železarne in javno povedali, zakaj in s kakšno pravico v praksi odklanjajo svoje odločitve; znano je namreč, da je bil sporazum med univerzo in skupnostjo železnar že dosežen.

Pritisk na študentske domove bo verjetno v prihodnje še narasel, saj še ni posebnih znakov, da se bo materialni položaj študentov izboljšal. Zato ne bi storili posebne škode, da bi vsaj ob razpoložljivih mestih malo bolj pazili, kdo jih uporablja.

bz

KRVOPRELITJE NA ZALOŠKI CESTI V LJUBLJANI 24. aprila 1920

v Ljubljani 24. aprila 1920
Danes je minilo 46 let od tistega dne, ko so na Zaloški cesti v Ljubljani odjeknili strelji žandarskih pušk, a po pločniku in travnikih so pričeli kot pokošeni padati ljudje, zvijajoč se v lastni krvi.

(Bil je to deveti dan splošnega štrajka železničarjev Jugoslavije. Lokomotive so stale po železniških postajah z ugašenimi kotli, a na okencih za prodajo kart so bile potegnene zavese).

Ljubljanski proletariat se je zbral ta dan na Zaloški cesti, da bi manifestiral solidarnost z železničarji in zahteval od vlade Stojana Protića, da izpolni zahteve stavkajočih. Duhovnik dr. Anton Korošec, minister notranjih zadev, pa je bil odločen v skladu s stališčem in odločbo vlade, da z brutalno silo razžene demonstracije. Po navodilih ministra za notranje zadeve je žandarmerija na Zaloški cesti prestregla demonstrante in odprla ogenj na sprejeto, ki je korakal uporno naprej, tako da je nastal strahovit pokol.

Bilanca masovnega policijskega zločina je bila: 13 mrtvih in 75 ranjenih delavcev.

Naj takoj pribijemo! Te vesti oziroma novice nismo prečitali v katerikoli našem osrednjem dnevniku, zabeležena pa je bila v »Borbi« z dne 24. 4. letos.

Zakaj se takih herojskih dogodkov naših delovnih ljudi v preteklosti nismo več spominjali? Ne vem. Morda je to posledica malomarnosti, morda preokupiranosti z dnevnimi problemi in težavami, morda pa je po sredi fiziološko popolnoma utemeljen proces pozabljanja itd. Pa vendar mislim, da bi se morali v interesu osveščanja nas samih oz. spoznavanja z našo trpljenjo polno preteklostjo seznanjati z »dijalogi«, ki so jih plebejci vodili z vladujočimi razredi in strukturami. To nam bo vsem v stimulacijo pri graditvi samoupravne družbe v smeri brezrazrednosti, v smislu spoštovanja človeka ter njegove pravice do lastnega, človeka vrednega življenja in samosvojega mišljenja.

Na mestu zločina, kjer je minister duhovnik pripravil »srečanje z bogom« po skrajšanem postopku celi množici delavcev (prav verjetno je, da so bili mnogi od teh tudi religiozni) iz takratne Ljubljane, je bil po vojni postavljen spomenik.

Slišali smo za polemiko. Spomenik bi bilo menda treba, ali prestaviti ali utrditi zemljišče, ker se menda nagiba. V okolici brnijo stroji, spomenik pa zapuščen sameva; denarja za ureditev seveda ni. Kot vse kaže, ga nikakor ni mogoče zbrati.

Kako hitro pozabljamo!

A. J.

KAJ JE NEMORALA?

Vsak dan trkajo na vrata naše bivše državljske in sedanje občanske zavesti mnoga dobrodelna društva, ki zbirajo prostovoljne prispevke, to je, denarna sredstva. Naši občani naj bi z denarnimi prispevki odpravili lakoto v Indiji, razrešili vietnamski problem, zgradili novo stavbo ljubljanske bolnišnice in morda še kaj.

Terenske družbeno-politične organizacije naslavljajo na občane svojega terena manifeste »POMAGAJMO NARODU VIETNAMA«. Manifesti izražajo solidarnost jugoslovanskih narodov s pravično borbo vietnamskega ljudstva, a istočasno obsojajo agresivne akcije Združenih držav Amerike, ki bombardirajo ozemlje, uporabljajo pline in druga brutalna sredstva za masovno uničenje prebivalstva. Manifesti nam tudi sporočajo, da je bil »nedavno... ustanovljen Jugoslovanski

koordinacijski odbor, v katerem sestavijo so: SZDLJ, Zveza sindikatov Jugoslavije, ZZZ NOV, Zveza mladine Jugoslavije, Zveza študentov Jugoslavije, Jugoslovanska liga za mir, neodvisnost in enakopravnost narodov, Konfederacija za družbeno aktivnost žena Jugoslavije in Jugoslovanski RK« z namenom, »da bi koordinirali akcijo za pomoč ljudstvu Vietnamu«. Manifesti se končujejo s humanističnim vzklikom »POMAGAJMO TRPEČEMU VIETNAMSKEMU LJUDSTVU!«

Obenem nas naši časopisi obveščajo, da izdelujejo slovenske tovarne obutve čevlje za ameriško vojsko, za tisto zloglasno US ARMY, ki uporablja »brutalna sredstva za masovno uničevanje civilnega prebivalstva.«

V istem času, ko izdelujejo občani, ki bodo morda darovali sredstva za pomoč »trpečemu vietnamskemu ljudstvu«, čevlje za ameriške vojake, pa v Ljubljani zaseda simpozij o socialistični morali.

Če so na omenjenem simpoziju razpravljali o morali, so verjetno morali govoriti tudi o nemorali. Navedena dvojna igra je vzoren primer za našo socialistično nemoralno. Vprašanje, ki vsebuje že odgovor, je: kdo ali kaj jo omogoča.

Peter Baloh

»MARLESOVŠČINA« ALI NEKA KONCEPCIJA JAVNOSTI DELA

Zapisnik 18. seje Upravnega odbora delovne organizacije MARLES, lesne in pohištvene industrije Maribor, dne 26. marca 1966.

497. sklep: Zapisniki organov upravljanja se pišejo v enem izvodu, ki se hrani v arhivu. Razmnožujejo in razpošiljajo se le sklepi sej. Predsednik organov samoupravljanja in direktor odločita, kdo izmed vodilnih sodelavcev bo vabljen na sejo.

... je sledilo iz razprave direktorja delovne organizacije VLADA JURANČIČA, diplomiranega pravnika (ki je bil, ali je nemara še danes, predavatelj na Višji pravni šoli v Mariboru):

... »Zapisniki sej organov upravljanja so obsežni in izdaja zapisnikov zamuja. Polni so mučnih in delikatnih debat, stvari, za katere ni prav, da pridejo v širok krog bralcev in stvari, ki jih nihče ne čita. Zanje potrošimo ogromno časa in papirja. Predlagam, da se obseg izdajane zapisnika skrajša na uvod (kdaj se je seja začela, prisotnost, dnevni red) in sklepe ter morebitno mnenje navzočih, ki naj bi bilo vpisano na izrecno željo. Izvod zapisnika, ki bi vseboval ves potek seje in bi mu za sestavo določili več časa, bi hranil splošni sektor. Tam bi bil dostopen vsem sodelavcem.

Na sejo organov upravljanja bi ne vabili vselej vseh vodilnih sodelavcev. Odločanje organov upravljanja bo svobodnejše. Morda bi ob pooblastilu predsednika in direktorja presodila potrebo po navzočnosti vodilnega sodelavca za vsako sejo sproti.«

Naj živi samoupravljanje in njegovi neposredni proizvajalci!

iv

O NEKATERIH POSEBNOSTIH NAŠE »NARODNE DUŠE«

Vse kaže, da smo Slovenci pravi mojstri neke posebne umetnosti, ki ji ne vem imena. Zato bom prisiljen opisati delovno področje, metode dela ter pojavne oblike te svojevrstne nacionalne umetnosti.

Gre namreč za pojav, da Slovenci večino tistega, kar sicer v takozvanem normalnem življenju najvišje povzdigujejo, kar se le da smešimo. Skušajmo obdelati samo nekaj takih po-

javov, ki jih po eni strani sakraliziramo, po drugi pa dnevno blasfemiramo.

»Dejstvo«, ki ga vsi priznavamo in poznamo, je, da smo Slovenci znani kot nadvse bogaboječ in boga spoštuječ narod. Vendar bi verjetno težko našli primer v sodobnem svetu, kjer bi se ti isti »verniki« trudili, da bi storili vse, da o »svojem bogu« govorijo kar najgrše in kar najzaničljivejše. Tako se, kaže, bogu maščujemo za tesnobo, katere evidentno čutimo, ko nas preko svojih zemeljskih zastopnikov vklepa v ožek in nestopen sistem religioznega življenja.

Vendar moram reči, da smo Slovenci v tej svoji »protibogovski« aktivnosti glede na svoje dokazano, globoko poznavanje svetega pisma dosledno previdni.

Temeljito smo preštudirali, kot kaže, prav zgodbo svetega pisma o grehu naših prvih staršev. Z grozo se spominjamo, kako sta se uboga grešnika skrila v goščavo, popolnoma brezbožno misleč, da ju razsrjen bog ne bo našel in kaznoval. Vendar: Bog vse vidi, bog vse ve, greh se delati... itd., smo praktični in lični Slovenci povzeli situacijo, še poznim rodovom v pouk in zabavo.

Slovenci pa se tako hitro ne damo ugnati: tudi bogu ne. Izhajajoč iz bridkih izkušenj prvih staršev, smo problem odgovornosti za naše grešno bogokletje rešili na najoriginalnejši način, tako da mu tudi božja kazen ne bo mogla odpomoči.

Preklinjamo namreč v drugih jezikih. In, ker je znano, da drugih jezikov ne obvladamo (po nekaterih avtoritativnih javnih izjavah je celo slovenščina ne znamo več kaj prida), se bomo lahko z vso pravico izgovarjali, da »nismo vedeli, kaj delamo«. Stavim ena proti deset, da bo bog prevaran v svoji maščevalnosti. Slovenci ga bomo, kot že večkrat doslej, prevarali.

Podobno delamo dalje tudi s pogrebi. Verjetno ni naroda na svetu, kjer bi tolikokrat uprizarjali pogrebe ter tolikokrat in ob tolikih najrazličnejših prilikah vedno nekaj pokopavali. Ali to izvira iz nekega posebnega nagnjenja do te, sicer žalostne ceremonije ali iz neke višje prepričanosti, da se večji del projektov, ki se jih v življenju lotevamo, žal prečesto konča z nekakšno pogrebščino, ne vem. Človek bi moral imeti talent psihoanalitika kakoga Freuda, da bi lahko raziskal, kateri zavrti nagoni in nerealizirane želje ter hotenja nas tirajo v ta dejanja.

Tega ne delamo samo, kadar smo, recimo, pijani (kot je znano, smo Slovenci potuhnjeni in nepopoljšljivi pijanci; to je pred leti že dokazal nek slavist. Vendar, ker je dokazal nekaj, kar je splošno znano, je vzbudil viharom ogorčenja). To delamo tudi trezni.

Lansko leto sem imel priliko videti v nekaj počitniških naseljih v Istri, kako so organizirali pogreb kot neke vrste karnevalski zaključek dopusta. Seveda so bili »pogrebci« Slovenci. Sprevod je bil nadvse slikovit: na začetku neka bandera, križi, nato seveda truga, za njo ministrantje, žalujoči ostali ter pogrebci: cvileče babe in tu-leči dedci; vsi opremljeni s steklenicami pijače kot slovenski rekruti.

Služajno sem se letos na pepelnico sredo (to je dan po pustnem torku) peljal z avtobusom z Reke v Ljubljano. Takoj, ko smo prekorčili »slovensko mejo«, smo že pričeli srečevati sprevo »pogrebcev«. Tak sprevod smo srečali skoraj v vsaki vasi, tako da se jih je do Ljubljane zvrstilo najmanj dvajset.

Prizorji so bili povsod približno isti: neka bandera, križi, obvezna truga — to pot seveda s pustno vsebino; ministrantje, duhovniki, »žalujoči ostali« itd. Sprevo so se pomikali ob navdušeni asistenci verjetno celih vasi. To originalno in trdoživno folkloro so vidno vznemirjeni spremljali mnogi tujci. Seveda je jasno, da so te »pogrebe« organizirali ljudje, ki so bili zjutraj prav verjetno pri maši. Poznavci razmer mi bodo zato prirediteli, da ne gre za kakršnekoli diverzantske akcije »svoražnikov vere«.

Pred dnevi smo imeli priliko opazovati razigrane maturante po ljubljanskih ulicah. Čudo božje, tudi ti so pokopavali! Razlika se mi zdi, da je med temi pogrebi, ki sem jih opisoval, in tem, ki smo ga opazovali pred dnevi, le ta, da so bili tisti iz podeželja vsi dosledno »cerkveni« (znano je pač, da je podeželje bolj »religiozno«); pogrebi ljubljanske mladine pa so bili za kane manj cerkvenega videza.

Naj poudarim še enkrat! Ne vem, zakaj to delamo? Ne vem, kdo je temu kriv? Trdim le, da si jaz vsega tega nisem niti izmislil niti zakrivil; pojave samo registriram.

A. J.

Objava nekaterih kritičnih člankov v Tribuni (pismo Filozofske fakultete, paternalizem ali samouprava) zahteva od nas vključitev v samo jedro problemov, ki se plečejo okoli predloga zveznega sekretariata za prosveto in kulturo o reformi šol druge stopnje. V Sloveniji pa se zaenkrat še nikomur ni zdelo potrebno javnost s samim tem predlogom seznaniti. Celo obratno — zelo dolgo časa je obstojal unikat materialov na Republiškem sekretariatu za šolstvo, ki ga je Univerzitetni odbor dobil na vpogled pod posebnim jamstvom.

Prav je zaradi vsega tega, da nekatere bistvene točke predloga o reformi, ki je danes predstavljen že kot teza za zakonski predpis, navedemo:

Osnova intenc o novi srednji šoli je realizacija načela združitve občega in strokovnega izobraževanja s proizvodnim delom. Sodobno izobraževanje namreč predpostavlja tudi progresivno integracijo splošne in strokovne vsebine: poleg humanističnih, prirodoslovnih in matematičnih znanj vsebuje nujno tudi komponento delovno tehnične kulture. Z integracijo teh treh komponent se odpira možnost formiranja polivalentne skupne izobrazbene osnove za diferencirano in specialno nadaljevanje izobraževanja, usposabljanje in izobrazbo glede na zahteve proizvodnih profilov delovnih mest in funkcij.

Srednje izobraževanje mora nuditi solidno in dovolj široko osnovo za neprestane sukcesivne specializacije, ki jih v razvoju znanstveno tehnične baze zahteva razvoj vsake panoge gospodarskega in družbenega življenja.

Srednje izobraževanje naj bo organizirano v dveh povezanih fazah, pripravljalnih in zaključnih, ki se odvijata v sukcesivnem zaporedju, kar pa ne onemogoča tudi simultane realizacije za nekatere poklice.

Pripravljalno izobraževanje predstavlja tisti izobrazbeni standard srednjega izobraževanja, ki ga mora doseči vsakdo, ki po končani osnovni šoli nadaljuje izobraževanje. Delo v tej fazi se omejuje na pripravljanje za zaključno fazo in na delo v neposredni proizvodnji. Programska struktura pripravljane faze pa sestoji iz naslednjih učnih področij:

- humanističnega
- prirodoslovno-tehničnega
- proizvodno-tehničnega

Ta nivo izobraževanja ne predstavlja neposredne priprave za visokošolski študij, toda povečuje realne možnosti v tej smeri vsem tistim, ki pokažejo sposobnost za povečane zahteve v nadaljnjem šolanju. V nadaljnjem razvoju tega sistema pa lahko pričakujemo, da se bo druga — zaključna faza srednje šole — v vse večji meri vsebinsko in organizacijsko vezala na visokošolsko izobraževanje.

Zaključno izobraževanje naj bi predstavljalo tisti nivo izobraževanja, ki je namenjen pridobitvi določene strokovne kvalifikacije, ki pa vsebuje tudi elemente, potrebne pri nadaljnjem strokovnem usposabljanju oz. šolanju. Zaključno izobraževanje je:

- specialno tehnično
- profesionalno tehnično
- gimnazijsko

Programska struktura in trajanje izobraževanja na tej stopnji je pogojena z zahtevami prakse, ki naroča profil.

Specialno tehnično šolanje nudi ožje specifično produktivno tehnično znanje, delovno sposobnost in navado, potrebno za opravljanje konkretnih nalog, ki so določene z zahtevami posameznih delovnih mest. Programe specialno tehničnega šolanja postavljajo same delovne organizacije na osnovi zaželenega profila (današnji učenci v proizvodnji).

Profesionalno tehniško izobraževanje naj nudi široko tehniško in praktično znanje, potrebno za premišljeno in samostojno opravljanje kompliciranih nalog v določenem poklicu (mehaniki, knjigovodje itd.).

Gimnazijsko izobraževanje naj bo priprava za delovna mesta v raznih službah, za katere je potrebna širša splošna izobrazba ter splošna kultura; je pa tudi priprava za visokošolski študij. Programska struktura gimnazije se določa po smereh na osnovi klasifikacije znanosti in zahtev posameznih tipov fakultet ter visokih šol. Vsebuje pa tri organizacijsko vsebinske komponente z odgovarjajočimi učnimi disciplinami:

- konstantni del: učne discipline, ki so posredno ali neposredno pomembne za proučevanje vseh znanosti;
- spremenljivi del se ravna po kasnejšem študiju na visokih šolah
- poljubni del programa nudi možnost priručitve nekaterim praktičnim dejavnostim.

Gimnazija naj bi trajala dve leti, talentirani pa jo lahko zaključijo prej.

V tako enotnem sistemu izobraževanja se ostvarja vertikalna in horizontalna povezanost in vsklajnost med posameznimi oblikami izobraževanja, tako da je prehod (prestop) z ene na drugo obliko možen brez zaprek in prekinitev v kontinuiteti izobraževanja.

V argumentaciji potrebe takšne reforme srednje šole izstopajo štirje momenti:

1. srednja šola danes zaostaja za potrebami prakse, kar se manifestira v neprimerni kvalifikacijski strukturi aktivnega prebivalstva,
2. obstoječa hierarhija šol druge stopnje ustvarja socialne neenakosti v družbi.

PRISPEVEK K REFORMI SREDNJE ŠOLE

3. 80% tistih, ki končajo osnovno šolo, nadaljuje šolanje. Torej je srednja šola postala masovna in neselektivna in jo je kot tako potrebno adaptirati.

4. Z reformo bo srednja šola dosegla nivo znanosti in tehnologije in na njem vztrajala, sedaj pa je pod njim.

Poglejmo si to argumentacijo od bliže:

1. problem pomanjkanja srednjega kadra je v slovenski industriji resnično zelo akuten. Brez dvoma mnogo bolj kot pa visokošolskih kadrov. Po vseh svetovnih merilih bi se moral pri nas resno ukvarjati z vprašanjem permanentnega viška kvalifikacije. V industriji pride na enega visokoizobraženega 2,5 srednje izobraženih.

Racionalen proporc je 1:4. V negospodarstvu je v Sloveniji proporc višji: srednji kader 1:1,8. Racionalen proporc je 1:3. Kako pomembna je rešitev problema srednjega šolstva za perspektivo proizvodnje (trenutno morda pomembnejše od visokega šolstva), pove praktična izkušnja, da visokošolski potencial zaposlujeemo na spretnostnih delovnih mestih. Ob tem je gotovo eno: težko je verjetno, da bi struktura srednje šole bila tista, ki je do takšne situacije pripeljala. Problem je — in to bodo vse srednje šole od prve do zadnje potrdile — v zanikni družbeni skrbi za to področje. Situacija bi bila bistveno spremenjena, če bi srednji šoli posvetili vsaj toliko skrbi kot visokemu šolstvu.

Ta ugotovitev ostaja na paliativnem nivoju. V resnejši luči se problem izobrazbene strukture postavlja ob sledeči komparaciji:

1953 je v Sloveniji odstotek aktivnega prebivalstva v primerjavi z neaktivnim v določeni starostni grupi pokazal naslednjo sliko: Od vseh moških med 15 in 19 letom jih je 85% že v rednem delovnem razmerju. V ZDA je v tej starostni skupini zaposlenih le 57,0%. Po publikaciji The Agency of populations and its economic and social implications pa je za na pol razvite dežele normalno, da je v tej starostni skupini zaposlenih 70% vseh moških.

V teh podatkih oz. v razlagi razmer, ki do take situacije vodijo, in ne v strukturi srednjega šolstva, je osnova za kasnejše zaključke. Večina mladih ljudi — ravno tistih, ki naj bi obiskovali srednjo šolo — je prisiljenih, da išče takojšnjo zaposlitev. Zelo malo je potem srednja šola kriva za obtožbe — 1953 leta 83,2% aktivnega prebivalstva ni prišlo dlje od osnovne šole

— in da se ta podatek v naslednjih 10 letih niti za en cel procent ni popravil.

2. Pod udarom reformnih aktov se je znašla takolimenovana hierarhična struktura v srednjem šolstvu. Kaj naj pod tem razumemo? Vsi šolski sistemi doslej so se bolj ali manj izrazito diferencirali na šolo privilegiranih in šolo diskriminiranih. Nikoli ni bilo potrebno, da bi se obe institucionalno ločevale. Princip diferenciacije je bil socialen — družbeni pogoji so bili ti, ki so narekovali vpis v »realne« šole, ki »slučajno« niso vodile k odločujočim pozicijam v družbeni strukturi, niti k samoosveščanju.

Iluzorna je želja sestavljavcev predloga reforme, če mislijo, da bodo s tem, ko razbijajo eskalirano šolsko strukturo, ki je bila vedno tudi barometer »uspešnosti« aspirantov na višje položaje, ukinili tudi za socializem deviantno vrednotenje po položaju, ki ga neka šola zagotavlja, in ne po dejanskem delu, za katerega ta šola usposablja.

3. Daleč od tega, da bi za ušesa potegnjen podatek o 80% abiturientov osnovnih šol, ki nadaljujejo izobraževanje govoril o masovnosti druge stopnje izobraževanja.

Prvič je v teh »masovnih« osemdesetih procentih zajetih borih 15 % tistih, ki bi potencialno na srednji šoli lahko bili. Drugič pa je potrebno samih teh 80 % nekoliko razčleniti.

1961. leta je končalo osnovno šolo v Sloveniji 14.561 učencev, od katerih jih samo 127 ni nadaljevalo šolanja, 10007 učencev v tem letu ni uspešno zaključilo osnovne šole, toda samo 2839 jih ni nadaljevalo šolanje (na vajenskih ali drugih šolah), 1962 se je situacija bistveno poslabšala: od 15.165 učencev, ki so uspešno zaključili osnovno šolo, jih kar 1335 ni imelo možnosti nadaljevati šolanja. Tudi tistim 11.311, ki osemletke niso zaključili, so se šanse za nadaljnje izobraževanje zmanjšala in jih že 3.700 ne najde poti do kakršne koli nadaljnje izobrazbe.

Situacija se potem v tem pogledu iz leta v leto slabša in 1965. leta mora 2.960 učencev od 17.644, ki so uspešno zaključili osnovno šolo, ostati na stopnji elementarne izobrazbe. Od 14.601 učenca, ki osnovne šole niso zaključili, pa jih kar 6.156 ne uspe več izpolniti kvalifikacije. Po tej »učinkovitosti« — brez dvoma socialni — selekciji šole nastopi fiktivni masovni vpis v srednjo šolo, kjer se zaradi temeljito opravljenega dela v osnovni šoli selekcija bistveno omili, da ne rečem odpade: od vseh vpisanih je po 4 oziroma 5 letih zaključilo:

- gimnazijo 81,2%,
- učiteljske 72,1%
- srednjetehnične in ekonomske šole 77,6%
- šole za strokovni kader 83,5%
- šole za odrasle 91%

4. O četrtem argumentu naj velja sodba, kot jo je izrekla slovenska pedagoška konferenca.

Franci Pivec

Zveza pedagoških društev Slovenije je s sodelovanje društev psihologov, sociologov in filozofov priredila dne 11. aprila 1966 posvetovanje o projektu za reformo izobraževalnega sistema na šolah II. stopnje, ki ga predlagata zvezni sekretariat za prosveto in kulturo in jugoslovanski zavod za šolska in prosvetna vprašanja.

Udeleženci, predstavniki srednjih in višjih šol, univerze, republiških strokovnih društev, zavodov za prosvetno pedagoško službo, zavoda za šolstvo, pedagoškega inštituta, pedagoškega oddelka na filozofski fakulteti in posamezniki smo na temelju referata in temeljite ter vsestranske strokovne razprave zavzeli do teh predlogov stališča in sprejeli naslednje sklepe:

1. Načrt za reformo šol II. stopnje v svojih predlogih in utemeljitvah ne izhaja iz splošno sprejetih spoznanj pedagoške in psihološke vede in zanemarljivo našo stvarnost na področju šolstva. Enotno šolanje zamenjuje z unifikacijo šolstva, demokratsko šolstvo pa vidi v nivoiziranju sposobnosti in interesov otrok.

2. Posledica takih izhodišč, ki se kažejo v načrtu, je odklanjanje diferenciacije šolstva II. stopnje, ki je nujna in tudi uresničena v vseh ekonomsko visoko stoječih in razvitih deželah. Diferenciacija šolstva II. stopnje temelji na selekciji otrok po njihovih sposobnostih, interesih, posebni nadarjenosti in prizadevnosti. Tako selekcija je pravzaprav bistveni in pravi smoter enotnega šolskega sistema. Boriti se proti taki selekciji in proti tako pojmovanemu demokratičnemu šolanju pomeni boriti se proti družbenemu napredku in konec koncev proti temeljnemu načelom socialistične družbe.

3. Predlagani šolski koncept bi v praksi močno prizadel splošno izobraževalno raven mnogih sedanjih srednjih šol. Pri-

zadej bi kvaliteto pouka teh šol in strokovno usposobljenost kadrov, kar bi povzročilo hude posledice tudi na višjih in visokih šolah. S tem bi zavirali razvoj naraščajoč za znanstveno delo in to prav v času znanstveno-tehnične revolucije, ko postaja znanost vse odločilnejši faktor družbeno ekonomskega razvoja.

4. Tako skrivljeno pojmovanje enotne šole in iz tega izhajajoče projektiranje odvrta pozornost vse javnosti od dejanskih vprašanj, od katerih res odvisi kvaliteta našega šolskega dela.

5. S pretvezo ustvariti polivalentno srednješolsko stopnjo ruši ta projekt gimnazijo, ki je zaradi svoje splošno-izobraževalne vsebine najbolj polivalentna šola. Novo projektirana srednja šola pa po svoji zasnovi ni niti polivalentna, pa tudi ne politehnična, temveč je regionalno in torej enostransko profesionalno usmerjena. S tem pa nedemokratično in nehumano omejuje svobodo poklicne izbire otrok, ker zavira širši razvoj individualnih nagnjenj in sposobnosti ter tako nasprotuje

v ustavi zajamčenim pravicam posameznika.

6. V nasprotju s socialističnimi vzgojnimi smotri podreja ta projekt človeka neposrednim proizvodnim nalogam in zanemarljivo njegovo kultiviranje ob humanističnih disciplinah. To je razvidno iz strukture predlaganega predmetnika, ki predvideva na prvi stopnji za samo proizvodno delo več ur kakor za vse humanistične predmete. Na drugi stopnji pa na vseh profesionalnih šolah krči te predmete na minimum.

7. Predlog zmotno krivi sedanjí šolski sistem, da omogoča šolanje otrokom po premoženjskem stanju staršev in da s tem vzdržuje privilegirano. Dejansko pa temu ni kriv sedanjí šolski sistem, marveč neizvedena selekcija otrok po sposobnostih in interesih, neizenačeni objektivni pogoji osnovnega šolanja in zelo zanemarljiva materialna skrb za sposobne, a revne otroke. Če bi uveljavili načela tega projekta, bi se sedanja privilegiranoš še povečala, ker bi bila poglobljena skrb za humanistično izobraževanje prepuščena zgolj staršem.

8. Predlog povsem zanemarljivo stvarne možnosti povezovanja pouka s proizvodnim delom. Dosedanja praksa dokazuje, da gospodarske organizacije niso usposobljene za sistematično proučevanje svojih že zaposlenih delavcev, kaj šele za vključevanje vse šoloobvezne mladine v proizvodnjo. Če bi mladino vključili v proizvodno delo v sedanjih pogojih, bi ga s tem v njenih očeh razvrednotili.

9. Spričo kroničnega pomanjkanja finančnih sredstev za sedanje šolstvo si ni mogoče zamisliti finančne in kadrovske realizacije predloženega projekta.

10. Ker so izhodiščna stališča predloga zgrešena, je nedopustno lotevati se pedagoškega eksperimenta.

11. Ker pa se kljub temu pripravlja eksperiment anonimno, mimo ustanov in posameznikov, ki so usposobljeni za znanstveno raziskovanje, opozarjamo, da izsledki takega eksperimenta ne bodo imeli znanstvene in praktične vrednosti.

12. Zavračamo anonimnost predloga.

13. Iz vseh navedenih razlogov podpisani odklanjamo vsakršno odgovornost za usodne posledice, ki bi nastale, če bi se uresničil projekt, ki je predložen za reformo šol II. stopnje.

Zveza pedagoških društev Slovenije
Društvo psihologov Slovenije
Društvo sociologov Slovenije
Društvo filozofov Slovenije
Skupnost gimnazij Slovenije
Društvo matematikov, fizikov in astronomov Slovenije
Društvo za moderne tuje jezike in književnost
Zgodovinsko društvo Slovenije

18. maj 1966, 8.74

besedilo za skupščino zš ljubljana, 1966

V pokrajini, kjer smo, vidimo tri drevesa

PRVO REČE:

Kultura je davna vrednota

je koristna za priljubljenost političnih organizacij

je ugodna za počutje ljudstva

je vse pohvalno kar se naredi na tem področju in naj zasleduje višje cilje.

Imamo Akademski pevski zbor Tone Tomšič in ga tudi poslušamo tudi pojemo v njem in smo ponosni nanj in da ga imamo in da še bo

DRUGO REČE:

Po Ljubljani vidim mnogo pesnikov posebno med slavisti in dobrih

Po Ljubljani vidim mnogo slikarjev posebno na akademiji jih je in dobrih

Po Ljubljani vidim mnogo glasbenikov posebno na akademiji jih je in dobrih Ne objavljajo, ne kažejo slik, ne igrajo, ne izdajajo zbirke, ne razstavljajo slik, nič koncertov.

Čepijo med svojimi slikami slikajo v stiski so čepijo med svojimi pesmimi v stiski so pesnijo čepijo med godali v stiski so

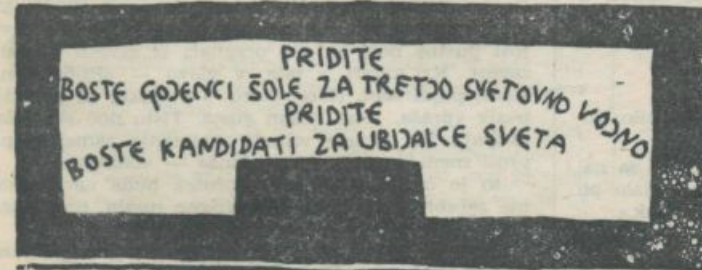
ČAKAJO ODREŠENIKA ODREŠENIK PRIDE:

1. Študentom je potrebna poleg študija hrana
ideologija
kultura.
2. Kultura naj bo enotno organizirana, da uspešno zasleduje svoj smisel in je bolj preprosto.
3. Pridite mnogi pesniki, posebno med slavisti in
dobri.
Pridite mnogi slikarji, posebno na akademiji in
dobri.
Pridite godbeniki med godali v stiski.
4. Prinesite svoja dela.
5. Vstopite sodniki in organizatorji, poberite ta dela, izberite jih in objavite jih v knjigi, na razstavi, na koncertu.
6. Študentje pridite, oglejte si vaše knjige, razstave, koncerte, diskutirajte o njih in zastopajte nasprotujoča stališča, da bo bolj živahno.
7. Tiste, ki niso za to, naj se pregovarja ali pobije.
Prvo drevo gleda kako drugo drevo pregovarja tretje drevo

DREVO	NEBO	SEKIRA
NEBO	SEKIRA	DREVO
SEKIRA	DREVO	NEBO

Marko Pogačnik

STRIP ART. ENA

(Nadaljevanje s 4.—5. strani)

whisky, zdaj ga natakam sam. Pogreznjen sem v naslanjač, zavijam se v dim in alkonomo meglico. »Zdaj morajo priti,« pravi Marko. »Sestra?« »Ne, Peter, Boris in Dare.« Ta imena mi niso všeč, to je tista klapa, ki se vedno drži sama zase, uspehe imajo pri mladostnicah, sukniče do kolen, z razporki do lopatic, hlače na zvonec, da skoraj pometajo z njimi in lahko jih srečam kdaj v kaki dobri restavraciji, ali na plesih na moji bivši gimnaziji. Klapa, in kadar gredo mimo, se moj prijatelj Dimitrij zdrzne in pove zgodnjo z zadnje hišne zabave, zraven pa skoraj počasi od zavisti (zaradi deklet).

Preden pride klapa, stopi v sobo oče, velik, debel, z brki in z mehko roko — včeraj sem imel predvojaško, streljanje, puškino kopito je trdo — zahteva ključ od avtomobila. Omenja neki fiat; Marko zažari. Oče odide, Marko si natoči whisky in reče: »Se je že ohladilo, avto bo.« »Samo prej naredi izpite,« pravim, on, »to bom že kako...«

Zavaljen sem v naslanjač, pogreznjen v udobje, v meglico, v premaknjene podobe okoli sebe, železnica sumi ob nogah. Pozabljam vse, omotičen sem, premaknjen iz sveta, zraven pa se počutim močnega, kot da mi nekdo stoji za hrbtom, ki vedno jamči zame, ki me bo vedno izmazal iz vseh težav, ki mi bo vedno nudil Johnyja Walkerja, Winston, železnico, fotelj, omamo.

Medtem so prišli »klapa«, stojijo na drugi strani meglice, umikam se jim v ozadje sobe, spuščam zavese dima predse.

Padel bi v nirvano, če ne bi vstopila Jana. »Taka si, kot dreserka levov,« ji povem. Bila je zunaj s psom in ni odložila njegove vrvice, ki je videti kot bič. Prej je bila v krilu, zdaj pa je spet v dreserskih usnjenih hlačah in visokih škornjih. Sedi na robu mojega fotelja. Lasje se ji bleščijo od črnosti in divjajo kot ponoreli po ramenih, oči hipoma spreminjajo hlad v vročino, begajo iz zagledanosti v prodiranje, spijo na ovitku gramofonske plošče, potem se zapirajo vame, in pri vsem tem ima strahotno mrzle roke, kaj, če me ugonobi?

Prevlada hlad; mrzla stena zraste med nama. Vstane, sončni žarek ji zdrzne z las, ponikne v črn puli in se pojavi spet na hlačah, ki se zasvetijo, in zmedil v parketu. Tresk vrat me vrže iz ekstaze (počutim se hipnotiziranega); glasno povem, da jih zapuščam, vprašam če ima kdo avto, da bi me peljal domov — Peter ima avto, nov opel, zelo je še navdušen in se z veseljem ponudi, dela se, kot da je star avtomobilski maček, skuša pokazati, da ima do avtomobila ameriški odnos, jasno pa je, da slavi veliko zmago nad menoj, kajti jaz ne morem omenjati nikakršnega avta, moj oče ima samo fičkota in mi ga zelo redko posodi, pa še tega ne ve, Peter.

Malo moram premisliti; premislim, zdaj občutim zmagovalce jaz. Nekoč bom potegnil Marka iz njegovega fotelja v svet, ki ga raziskujem; peljal ga bom v Had.

Toda Jana me preganja, presneti sex, kakšna sex bomba! Peter se zgubi v labirintu ulic med bloki, išče ena vrata med stotimi vrati, tam je vhod in dvigalo k moji veličastni množičnosti, varnemu fizičnemu povprečju, na vizitki piše: »PROFESOR«.

7.

Ne vem, ali bi zbežal, ali bi se podal v boj. V samostanu je mirno in varno in želim si piti njihov cviček in jesti peso in razne testenine, poslušati čuka in se igrati z mačko Stašo — tam je življenje preprosto. Toda s tem sexom, ki ga nosim neprestano s seboj v Janini podobi ne morem v samostan. Ne smem več peljati ženske s seboj, že prvič sem preveč grešil, pa sem jo videl komaj nekaj sekund. To moram prej pregnati, ali zmagati, ali pozabiti.

Vidim jo samo za hip; pride v sobo, topot oblečena mehko, nežno, nasmehe se mi, začenjam hoditi proti njej, tedaj pa stopi za njo v sobo nekdo, ki ga poznam s ceste, prime jo čez rame in potegne za sabo na divan, poljubljata se v pričo Marka in mene. »Povabim te nekam ven,« rečem, preseli se v predsobo, ne da bi kaj rekla Jani, peš greva v mesto, Had se odpira, ne meni, Marku. Govorim mu o Hadu, Marko se strinja.

»Videl boš socialni realizem.«

»Kaj je to?«

»Obdobje v književnosti.«

8.

»Poglej, tole je pisal neki moj prijatelj neko noč na nekem podstrešju, kjer živi in kjer se midva čisto lahko še znajdeva nekoč nocoj — tole;

Apsurt, o katerem pišš, je najverjetnejši, zato mu posvečam najverjetnejšo pozornost. To pišem v ppopolnem deliriju. Popkazujejo sr me mele miške i deliri. Jaro se izpotrebi in zadovolji vrsto (kako stilno originalno) komparativnijsk, ki so neizmerno potrebne željne wtika z originalnim stikam s svojim kolegommm. Donna marija, Ljubim Te

AL

Tole je pa pisala neka prijateljica, meni; Če pada dež, je moški v nevarnosti. Seveda tudi ženske. Mislim, moška domišljija je drugačna od ženske. Ženska je bolj vsakdanje sentimentalna, moški pa nevsakdanje. Če pada dež, vidi moški v kapljah drugačne slike kot ženska. Ženska vidi marsikaj bolj splošno. Moškemu se oblikuje postava, sivkasta mokra postava v dežnem plašču, z ozkim pasom in s sprijetimi bleščočimi lasmi. Damjan, ali gledaš kdaj skozi okno, kadar pada dež? Ali kdaj vidiš v meglo dežja zavito postavo?

Preideva pijansko obdobje spominov in kazanja slik. Ta Marko ima nekaj bab v denarnici, pa nič drugega, še denarja ne. Nocoj živi na moj račun. »Ali si ti intelektualec,« ga moram vprašati, Marko pa mene vpraša, če sem. »Jaz sem demon, pa tudi intelektualec, saj živiš na moj račun,« menim. »Ali misliš, da bova nocoj spet skupaj sedela?« »Saj sediva,« mislim, tam dobi v kleti. »Oh, kaj veš, kaj vse še bo danes.«

Marko sicer popije kdaj doma kak whisky, pravega pitja pa ni navajen. Predstavim mu Tomaža in Andreja, Andrej gre jest v kolegij, Tomaž pa

ostane nekaj časa z nama. Spet je težak; »zmerja me z burzajskimi sinom. Okoli gumbov je njegov pišč oguljen, on pa je zapit. Prosi me za stotak in ga pred menoj raztrga.

Da, gledam skozi okno, kadar je dež. Včasih je ulica prazna, včasih stopajo po njej procesije. Tudi fičkotni se podijo okoli naše hiše, pride dan, ko se vse zavije v fičkote, sami fičkotni divjajo po naši ulici. Spet drugič stoji postava v dežnem plašču s sprijetimi lasmi, brez dežnika, in gleda gor v moje okno. Sel bi dol k njej, toda ne grem, ker vem, da je v resnici ni tam in da je sploh ni. Morala bi biti Taja, ampak Taje ni več. Ali pa vidim Slavka, ki je moj kolega, ki počasi prihaja po ulici, vem, da je namenjen k meni, zato odprem vrata in ga čakam zunaj; ne peljem ga v sobo, ampak v kuhinjo in mu odprem hladilnik. Je spoštljivo, da mi je nerodno; kar se tega tiče, je Filip drugačen, on žre in mi potem ukrade še kako knjigo.

Kot rečeno, Marko ni navajen pravega pitja, zato je že kar precej zmešan. Jaz pa hranim nocoj zanj še velike doživljaje, zato mu pol ure ne dovolim piti. Naročim mu kislavo vodo. Potem ga peljem na zrak. Plačam mu sardelice. Nekaj jih zavijeva v robec in neseva seboj za pozneje.

Ker sem mu precej govoril o doživljanju, je začel res doživljati. Trdi vsaj tako. Pravi, da če pogleda v tla, se vse rahlo ziblje, kot bi hodil po preprogah položenih na travo. Ljudje so zmaknjeni, taki, kot jih človek vidi v trenutku, združeni, Marsovc (Marsovc zato, ker se tudi drugače obnašajo). Marko ne ve, da se v resnici on obnaša drugače. V glavi ima omotico in v nogah glino; ali pa tak občutek, kot kadar prideš s planin in stojiš pred naslanjačem, v katerega se trenutek nato pogreznesh.

9.

Sedimo v krogu po raznih večjih predmetih majhnega prostora. Slavko sedi na ogromnem saram pisalnem stroju, Filip na podboju vrat, Marko na postelji s tisto, ki smo jo pripeljali iz Ria, Boris na mizi z ono iz Evrope, jaz na zaboji. Nazdravimo si in Filip, ki je zvit, mi pomežikne in gleda Marka. Prebivalca Ria ga draži, Marku, ki je navajen brezhibnih deklet iz »klape« se grusi, rit ima debelo in oblečeno v nekakšno vrečevino, lase neumite, okoli vratu steklene bisere, ki ji jih je baje dal neki črnski študent, ki ima kapitaena in stodvajset tisoč štipendije.

Da, včasih gledam skozi okno, kadar pada dež, tudi skozi okno tega podstrešja, precej noči sem preživel tu ob pijači iz Amerikance, na postelji, ki je zvezana z nekim ženskim pasom za nogavice, da ne razpade, ali na pisalnem stroju, na tem zaboji, na mizi, pod mizo. Če je notri več kot pet ljudi, lahko stoji samo eden, drugi morajo sedeti. S 17-ko spi v spalni vreči, vendar pravi, da kadar p na veter, ne pomagajo tri vreče, mrzaj je in če smukne v vrečo ne gre več ven. Silovka pa pomaga samo, če jo imaš veliko; včasih ima v samopostrežbah dober dan in si lahko privoščiti cel liter, ki traja tri dni, razen če ne pride družba, potem gre v enem večeru. Skrivati se mora pred brivcem, ki stanuje v pritličju, ker je nekoč opravljal malo potrebo ob njegovem oknu in ni videl, da je odprto. Brivcu je teklo na posteljo po rovu, skozi katerega prihajajo podgane.

10.

Amerikanca sem si prihranil za konec. Porinem ga skozi vrata. Filip mu je z vratu ukradel kravato, vzeli so mu tudi denarnico in tobačnico s cigaretami. Ničesar ni opazil. Postaja pa malo divji. Preriva se ob točilni mizi in tišči točajki stotake, ki sem mu jih dal, da prinese še silovke.

Prisedemo k trem grčavam razcapancem, ki kvartajo, čeprav je na steni napis »kvartanje prepovedano«. Sredi med njimi je steklenica, razmešane roke jo grabijo za vrat in nalivajo motno vino v kozarce, klockota jim po grlih, rigajo, kar se nenadoma eden obregne ob Marka: »Kaj si pa Ti zaen grof!« »Kaj te briga,« reče Marko.

»Take direktorje s hlačami na zvonec bomo pometali na gnojlišče.« Stegnem vrat k njemu in rečem »Njegov oče...«

Tile proletarci so od vraga razdražljivi. Udarijo po mizi, da skočijo kozarci kvišku. Liter in že je kvanta na mizi, dve kvanti, pa je simfarija, dregne ga s slanico, pa te bo vrgel na cesto — ali raje pod mizo — tu oni vladajo (»Samo tu«, je šepnil Filip). »Berač,« reče Marko, obrne se name, »pojdimo iz tega pajzla!«

Berač ga zgrabi za roko.

Filip me dregne in vstaja od mize. »Ven morava,« reče. Sledim mu, nekdo mi pomaga, suva me k izhodu.

»Pusti tistega, tale je bil!« zavpije natakarka. Roke me spustijo, pogledam nazaj, natakarka histerično kaže s prstom na Marka. Vrata zanihajo za nama, tresnejo, zavilijo in odrežejo Marka od sveta.

»Kaj se je sploh zgodilo?« vprašam Filipa; prisluškuje zvokom, ki prihajajo iz gostilne.

»Mislijo, da je on počil natakarico s kozarcem po prstih.«

»Pa je ni?«

»Jaz sem jo. Izgubiva se, preden pride marica.«

Pred gostilno so koleša, eno si vzamem. Najprej hoče kolo voditi mene, potem ga prisilim, da jaz vodim njega, za silo vsaj. Filip gre na svoje podstrešje, vidim ga ko odhaja za vogal, režeč se kot stara žaba. Najdem skoraj ravno črto, da vozim po njej; toda roke me dvignejo s koleša, posadijo me na rame nekih ljudi, nesejo me skozi umazano predmestje, okna se odpirajo in ljudje, ki so za to nočno uro nenavadno nasmežani, mi mahajo z rokami in rutami. V resnici pa padem v ribnik. Plavam malo sem, malo tja, zlezem ven, iščem kolo, ne najdem ga, padem nazaj v vodo in čutim kolo pod nogami. Mimo pride barman iz Siona in vpraša: »Ali ste pili moj atomski?«

11.

Čakam glas velikega zvona, ki kliče k nočni maši. V tej situaciji je važno, da nihče ne ve, kje sem.

V Delu smo se 15. aprila v članku »Kako preprečiti črne gradnje« seznanili z mnenjem republiškega urbanističnega inšpektorja Ostoja Stareta o črnih gradnjah in ukrepih, s katerimi naj bi jih v dokajšnji meri odpravili. Čeprav ima inšpektor Ostoj Stare morda pri vsem tem tudi dobre namene, pa mu moramo takoj zameriti, da ni analiziral glavnih osnovnih objektivnih in objektiviziranih vzrokov za precejšen obseg gradnje stanovanj, ki ne uživa simpatije pristojnih oblasti in pokroviteljstva zakonov. S svoji mpodnaslovom: »Problema se je treba na vsak način lotiti pri njegovih koreninah« nas torej pripravlja k neizpolnjenemu pričakovanju. Razočaranje seveda ni prehudo, ker se nam kaj podobnega ob čitanju časopisa, v katerem je objavil svoj članek, večkrat dogaja. Vendar to ne pomeni, da črne gradnje ne indicirajo že dolgo zelo perečega problema, ki pa ga je treba osvetliti precej širše, kot to dopušča inšpektorjev metodološki obseg. K temu pa nam bo bolj pomagalo, če se postavimo na stališče povprečnega državljanja, ki se ukvarja z običajnim družbeno priznanim delom in ni toliko »družbeno koristen«, da bi poleg svojih skromnih dohodkov, izvirajočih iz tega dela, lahko po potrebi v tej ali oni obliki individualno posegel še po deležu iz presežne vrednosti, ki bi sicer pripadala bivšim, toda ekspropriiranim ekspropriatorjem.

Takšen državljan, ki seveda tudi nima nobenih drugih možnosti za protekcijo, pa so ga razmere prisilile, da se loti gradnje doma za sebe in svojo družino, stoji kot nepopoln privatnik, naslednik ali pa latentni pripadnik izkoriščevalnega razreda pred dvema mogočnima fasadama: pred fasado z režijo politične nereformiranosti obremenjenega ekonomskega reformiranega gospodarstva in fasado brezobzirnega sankcioniranega urbanizma.

Če je ustvarjalec novega doma dovolj bogaboječ, in takšni so povprečni državljanji, se nobeni od obeh omenjenih fasad ne more izogniti, kajti za prvo mu prodajo gradbeni material, za drugo pa dovoljenje in navodilo, kje in kako si lahko zgradi hišo, če si jo sme zgraditi. Drugi nosilec objektivnih okoliščin poskrbi tudi za to, da z zavlačevanjem pri poslovanju (po predpisih) ter z omejevanjem števila izdanih lokacijskih in gradbenih dovoljenj daleč pod povpraševanjem omogoča vzdrževanje čim višjih cen zazidalnih površin, za katere so predvidena lokacijska in gradbena dovoljenja.

Oglejmo si stik graditelja z obema nosilcema objektivnih okoliščin za gradnjo.

Graditelj je z gospodarstvom v dveh bistvenih odnosih: kot proizvajalec in kot potrošnik. Če je proizvajalec, pa še ne pomeni, da je organizator proizvodnje; to povprečni državljan tudi resnično ni. Je pač običajen delavec ali uslužbenec, ki se od njega sicer v splošnem zahteva manj delovne discipline, kot bi se zahtevalo na podobnem delovnem mestu v Avstriji, Nemčiji in še marsikje drugje, je pa tudi precej slabše nagrajevan. Če bi torej isti delavec ob nekoliko večji discipliniranosti in ne mnogo povečani intenziteti dela pridobil v Franciji v istem delovnem času približno dva do trikratno kupno moč za njegovo strukturo potrošnje, potem majhen zaslužek pri nas ni njegova subjektivna krivda. Da se je večina delavcev pripravljena odreči komoditeti nediscipline, kjer taka nedisciplina vlada in, kjer to še ni dovolj doseženo, izkoristiti delovni čas za delo, če bi jim to prineslo ob poštenih delitvi dohodka produktivnosti ustrezno nagrado za delo, ki bi se bližala po kupni moči nagradam za isto delo v sosednjih razvitejših državah, se lahko vedno znova prepričamo.

Kje je torej vzrok za nezadovoljivo rast akumulativnosti našega gospodarstva? Precej smo slišali o nesmotrnih in obsežnih investicijah, ki so vsekakor posredno zelo negativno vplivale na rast produktivnosti in hkrati pritgovale sredstva, ki bi morala biti rezervirana za družbeni standart in njegovo rast. To se je dogajalo tako, da so zagotovljena in zaradi inflacije vedno bolj povečevana blagovna nekrita finančna sredstva, namenjena investiranju v gospodarstvu, negospodarstvu in za vojsko, pritiskala na relativno slabo založeno notranje tržišče in na devizni fond. To je nenehno stopnjevalo inflacijo in razvrednotilo sredstva ostale potrošnje ter povzročalo pretirano in kronično pomanjkanje deviz. Pritisku na devize pa so se k starim državnim dolgovom pridruževali vedno novi. Produktivnost se je verjetno najbolj povečevala v zavodu za izdelavo bankovcev v Beogradu.

Do prve gospodarske reforme leta 1961 je inflacija že tako razvrednotila dinar, da je prišlo do spremembe tečaja od 300 din do 750 din za 1 \$ USA. Razen tega je prva reforma prinesla v glavnem idealistične ukrepe, kot je apeliranje k večji produktivnosti in pojačano propagando za delavsko samoupravljanje, ki naj bi pripomoglo k individualiziranju posameznih gospodarskih organizacij in tako s procesom decentralizacije gospodarstva in ostalih funkcij, razen temeljnih političnih funkcij ustvarilo dispozicije za tržno gospodarstvo. Kot vemo, se gospodarske organizacije po prvi reformi niso obnašale kot podjetja v kapitalističnem gospodarstvu, ki se s skrbjo za večjo produktivnost in kvalitetnejše storitve borijo za svoj obstoj. Naša podjetja so sicer dosegla nekaj pri povečanju produktivnosti, vendar jim je bila glavna oblika borbe za obstoj nenehno navijanje cen. Pri tem jim je dajala potuho velika investicijska potrošnja, oviralo pa jih je delno administrativno plafoniranje cen.

Ker v taki situaciji ni bilo mogoče stabilizirati gospodarstva, kar je bilo prepričljivo eksperimentalno ugotovljeno, je prišlo po dobrih štirih letih nadaljnje inflacije do administrativnega zamrzovanja cen, nakar je »izbruhnila« druga reforma. Poleg zamrzitve cen so bili njeni bistveni ukrepi ponovna izravnavna paritete dinarja na 1250 din na 1 \$ USA, približevanje odnosov cen odnosom na svetovnem tržišču, zmanjšanje investicijske potrošnje in nadaljnja močna propaganda za delavsko samoupravljanje. Iz česar je zaključiti, da bo pri bodočih poskusih za uvedbo tržnega gospodarstva delavskemu samoupravljanju ponovno dana bistvena vloga pri individualizaciji gospodarskih organizacij, kar je pogoj za tržno gospodarstvo. Če v sistemu samoupravljanja ne bo novih kvalitativnih sprememb, ni treba pred-

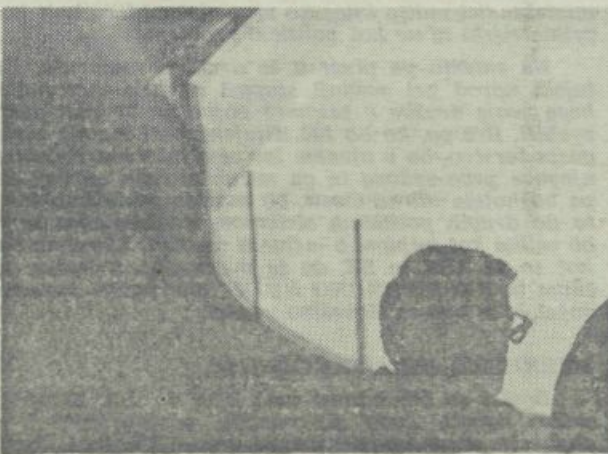
ČRNE GRADNJE IN ČRNO ZIDANI DOMOVI

videvati, kako bo ta način odigral svojo vlogo po prvem neuspelem poskusu.

Prišlo je tudi do nekaj radikalnejših ukrepov proti nerentabilnim podjetjem, vendar je jasno in razumljivo, da se v sedanjem gospodarskem sistemu v tej smeri ne more daleč. Takšna nujna obzirnost za naš tip socialističnega gospodarstva, kjer se interesi podjetja kljub poskusom načelno ne indentificirajo z eksistenčnimi interesi odgovorne osebe ali posameznih eksistenčno odgovornih oseb, zelo krni vitalnost in razvojno moč socialističnih podjetij v primerjavi s kapitalističnimi.

Vendar kljub temu pri nas še vedno ne bodo izkoriščene vse možnosti za bistveno individualizacijo podjetij, dokler se pri kadrovski politiki pri izbiri ljudi za vodilne in organizacijske funkcije ne bodo umaknili politični kriteriji, ki imajo po mojem mnenju mnogo manjši pomen v smislu, v katerem se uporabljajo, kot se morda misli. Politične kriterije bi morali zamenjati kriteriji izpolnjevanja pogojev za največjo uspešnost dela in zaupanja do ljudi, izbranih po takih kriterijih, pa tudi možnost učinkovite zamenjave, če takega zaupanja ne zaslužijo več. Če bi s tako prakso začeli že prej, bi se morda že naučili ravnati s stalno skrbjo za vsa področja in se ne bi kampanjsko zaletavali zdaj v ta zdaj v oni problem, pri čemer je prišlo navadno do usodnih nasprotnih pretiravanj.

V našem konkretnem kampanjskem načinu reševanja problemov je v navadi čakati na krize določenih protislovij in jih šele nato razreševati z znanstveno nedognanimi ali konformistično znanstvenimi rešitvami (med katerimi ni bistvene razlike), ki ukinjajo trenutno krizo in vnašajo nova, običajna ne-

predvidena protislovja. Ta protislovja se zaostrujejo v nove krize. Takšen zaletavo dialektičen način dela izdaja ne glede na proklamirano funkcijo samoupravljanja zelo centralizirano vodenje politike, ki ga je mogoče demonstrirati v skrajni obliki v stavku: en človek ne more hkrati misliti na vse; pa tudi: da bi spoznal zid, bom poslal nekoga, da z glavo butne vanj. Da je res butnil v zid, mu bom verjel šele takrat, ko začena izgubljati zavest in bom nato drugače trasiral pot.

Ne trdim sicer, da se je možno izogniti vsem krizam, vendar bi se s simultano sistematizirano, znanstveno osnovano stalno skrbjo za vsa področja lahko velik del peljanskega načina pouka iz drago plačanih napak nadomestil z nekonformističnim znanstvenim predvidevanjem variant razvoja, česar pri nas doslej po mojem mnenju v praksi še ni bilo. Politične odločitve bi se nanašale na izbor variant. Kakor je pogoj za uspešno tržno gospodarstvo individualiziranje in subjektiviziranje gospodarskih organizacij, tako je neobhodno tudi dolgoročnost in dognanost za tak mehanizem bistvenih gospodarskih načel. Česar tudi doslej še nismo dočakali. V takšnih okoliščinah pa ni več prostora za stalno kompromisarstvo kakršnih koli subjektivnih sil. Socialne funkcije je treba zelo negovati, toda ne v okviru proizvajalnega procesa, če slabijo njegovo učinkovitost, psevdosocialo pa je treba sploh ukiniti v preprostem smislu: kdor ne dela, naj ne je.

Če hočemo npr. rešiti kadrovski problem, ga ne moremo rešiti samo z odpuščanjem delavcev. Še vedno so po mojem mnenju ti »odvečni« delavci najmanjše breme podjetij, kajti nismo še dosledno ustvarili pogojev za ugotavljanje, kaj je sploh odvečno. Če z ene strani razlašamo in uvajamo rotacijo in reelekcijo z druge strani pa po politični liniji izvajamo pritisk, s katerim politične kriterije selekcionir-

anja kadrov postavljamo pred načelo največje uspešnosti dela, smo se ponovno odločili za »črno« hitrost v razvoju gospodarstva. V tem vidim problem politične nereformiranosti našega gospodarstva.

Vsi problemi gospodarskega sistema so povezani kot deli avtomobilskega stroja. Če pa kateri od bistvenih delov stroja ne opravlja svoje funkcije, smo pač prisiljeni pred avtomobilom s hvaležnostjo gledati vole.

Vsako nesmotrno vztrajanje se odrazi negativno v gospodarstvu. Veliki in mali potrošniki od nacionalnega do privatnega obsega plačajo tako nesmotrnost s pomanjkanjem sredstev, ki so jim potrebna. Graditelj hiše pa mora ob manjšem osebnem dohodku kupovati dražji gradbeni material.

Kaj doživlja graditelj za fasado brezobzirnega sankcioniranega urbanizma?

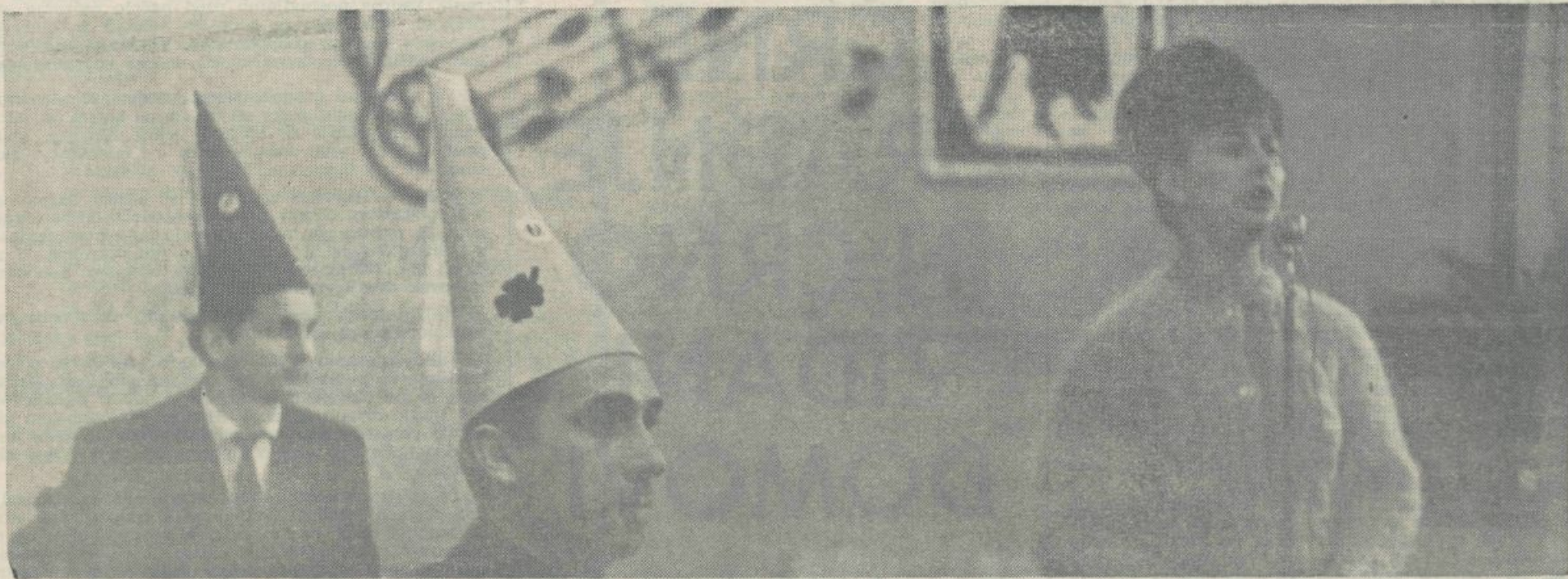
Takoj moramo poudariti, da s tem nikakor ne mislimo, da so načelno brezobzirni urbanisti. Urbanisti so po človeških lastnostih podobna populacija kot ljudje drugih strok. V družbenoekonomskem sistemu pa igrajo svojo specifično vlogo, kakršna jim je dodeljena od tvorcev in modifikatorjev tega sistema.

Če je bilo za povojno revolucionarnost mnogo bolj kot premišljenost in dognanost koncepcij značilno, da smo si upali prekinjati procese in uvajati nove procese neglede na velikostni razlik med pričakovanimi in dejanskimi dolgoročnimi učinki teh procesov in ne glede na to, kako so bili s tem zadovoljni mnogi ljudje, ki niso nikoli pripadali izkoriščevalnemu razredu in kaj so si ob tem mislili (pisati o tem tako niso smeli, govoriti pa le naskrivaj), se je ta revolucionarnost na razločen način odrazila v urbanizmu. Kljub neznosni stanovanjski stiski, ki smo jo mnogi okusili in ki je še zdaleč ni konec in kljub pomanjkanju sredstev in slabi organizaciji gradnje stanovanj v družbeni režiji, je bil urbanizem v praksi postavljen na zelo toge temelje. To je bilo tem manj opravičljivo, ker je ta mlada strokovna panoga pri nas šele nastajala in si pridobivala prve izkušnje. Mladi arhitekti in gradbeniki-urbanisti so v taki situaciji doživljali pravo špartansko vzgojo, kar je zelo kvarno vplivalo na njihovo delovno vzdušje, ker jih je birokratska nuja potiskala k podobni nehoteni površnosti, kot je površna toga koncepcija prakse urbanizacije. Dobršen del manj strokovnih kadrov pa se je na tem področju izživljal in se še izživlja kot oblast. Tako se je pogosto dogajalo, da so poželi največ pohvale tisti, ki so popustili tej kampaniji površnosti. grajo pa tisti, ki so gojili strokovno vestnost.

Vendar tudi pri največji urbanistični strokovni vestnosti predvidevanje razvoja, posebno v naših aprilsko spremenljivih okoliščinah, naleti na velike težave. Zato je nesmiselna pretirana togost v urbanističnih, zlasti pa v zazidalnih konceptih. In ravno na takšno togost naleti graditelj, ki mora včasih leta in leta čakati na lokacijsko dovoljenje. Na ta problem je opozoril urbanistični inštitut v Ljubljani (1962), ko je poudaril, »da je vlogo urbanistične službe mogoče pojmovati tudi širše, namreč kot deloma samostojno operativno organizacijo, ki v določenih pogledih na osnovi delegiranih pooblastil samostojno rešuje določene naloge na svojem specifičnem področju dejavnosti.« »Sem bi npr. sodilo odobravanje manj važnih lokacij na osnovi sprejetih urbanističnih planov oz. ustreznih smernic.« Do uresničitve tega realističnega koncepta pa v glavnem ni prišlo. Namesto tega pa naletimo navadno na stališče »vse ali nič«. Urbanisti v mnogih primerih ne rešujejo ali ne smejo reševati najprej velikih problemov, kar bi omogočilo kontinuiteto stanovanjske izgradnje ob angažiranju vseh razpoložljivih sredstev in sil in preprečitev najhujših napak v gradnji, gledano z urbanističnega stališča, ampak prekinjajo gradnjo na velikih kompleksih in predpisujejo na drugih omejenih kompleksih zazidavo do neverjetnih podrobnosti, pri čemer najbrž v velikem delu po predpisih ignorirajo z nujno stanovanjske stiske utemeljeno zahtevo po ekspeditivni gradnji in želje graditeljev, kar pa med ostalim gotovo ni v prid niti estetskemu izgledu naselij. Vsa ta in še druga dejstva pridejo do izraza v mnogih primerih. Gotovo v Jesenici nimamo edinega primera, da investitorji že dvajset let čakajo na zazidalni načrt, v Velenju ne osamljenega primera med novimi urbaniziranimi naselji enodružinskih hišic z zelo spornim estetskim videzom, Celje pa menda tudi ni bela vrana s svojim prikrejevanjem urbanističnih konceptov glede na želje nekaterih vodilnih funkcionarjev. Ta zadnji primer samo dokazuje, kako čutijo potrebo po elastični urbanistični politiki tisti, ki lahko nanjo vplivajo. Takšna politika sama po sebi ne bi bila nemoralna. Nemoralna pa je dvojna mera, kadar gre za vodilne funkcionarje in ko gre za vulgus.

V vsem tem je mnogo zaviranja privatne graditeljske iniciative kljub zelo omejenim družbenim sredstvom za gradnjo stanovanj. Neznosne stanovanjske razmere in brez dvoma birokratična brezobzirnost sankcioniranega urbanizma pripravijo nekatere ljudi do odločitve, da zavihnejo rokave vsemu navkljub in — črno zidani dom je tu. Po vsem povedanem niti ni več dvomljivo, če ima republiški urbanistični inšpektor v večini primerov tudi z etičnega stališča prav, ko te ljudi kar povprek imenuje krivce. Inšpektor Stare dalje omenja nekatere pomanjkljive predpise, ne omenja pa odvečnih predpisov, katerih rezultat je sedanje stanje. Prav ima, ko nastopa proti velikemu komunalnemu prispevku in oderuško zamišljenemu prispevku za uporabo mestnega zemljišča, ker toka teh sredstev v glavnem ni mogoče spremljati in ker je za reševanje komunalnih problemov treba sploh angažirati in krepiti druge vire, kot sem omenil v prvem delu tega sestavka. Nerealistično pa je kakršno koli drugačno »stimuliranje« gradnje ali negradnje, razen z ukinitvami že uveljavljenih prejšnjih dajatev, prispevkov, in drugih zajetij pošteno zasluženega denarja v raznih oderuških filterih. Tudi poudaritev kaznovalne politike etično ni mogoče utemeljiti, dokler ustrezni sistemi za ekonomsko in urbanistično fasado brezobzirno zavirajo in komplicirajo gradnjo stanovanj. kajti takšni sistemi so po mojem mnenju največje črne gradnje na tem področju.

Milan Fabjančič

Trio, foto Zmago Jeraj

S prihodom pomladi je v odnosih med Pekingom in Washingtonom zavel svež vetrček ter vzbudil upe, da se bodo že šestnajst let zamrznjena stališča ZDA in LR Kitajske drug do drugega odvajala. To ne bi vplivalo samo na odnose med obema državama, marveč bi imelo daljnosežne posledice tudi na svetovno politiko. Kakšne? Preden si »Kitajsko vprašanje« pogledamo poglobljeno, pa je treba poudariti, da ameriške politike do LR Kitajske ni moč pravilno razumeti brez poznavanja osnovnih načel zunanje politike obeh držav. Človek tudi zlahka postane pristranski, kadar sliši očitke, ki lete na račun kitajske agresivnosti, zato je treba sedanjo politiko Kitajske tolmačiti kot posledico njene zgodovinske preteklosti. Podobno je treba gledati na problem sprejema Kitajske v OZN tudi s stališča položaja in filozofije svetovne organizacije v svetu.

Edinole na ta način se bomo ognili nevarnosti, da pademo v past pristranosti.

ZAKAJ JE KITAJSKA AGRESIVNA

Bistvo dosedanje ameriške politike do LR Kitajske je v stališču, da je treba to državo zaradi njene »agresivnosti in ekspanzivnosti« čim bolj »krotiti«. To načelo so ZDA doslej uresničevale s svojo politiko izolacije Kitajske s pomočjo »obkrožitve« in gospodarske blokade. Pravilnost te ameriške teze si je vredno poglobljeno ogledati, zlasti zato, ker je to tudi eden izmed argumentov ameriškega nasprotovanja za sprejem LR Kitajske v OZN. ZDA se namreč sklicujejo na 4. člen Ustanovne listine OZN, ki pravi: »Članstvo v ZN je odprto vsem MIROJUBNIM državam, če sprejmejo obveznosti v Listini...« itd.

Najprej je treba povedati, da se ameriško stališče opira tudi na resolucijo, ki so jo ZN na ameriški predlog sprejeli 1. februarja 1951. V njej je LR Kitajska proglašena za »agresorja«. S tem so hotele ZDA doseči, da bi v mednarodnih odnosih drugi gledali na Peking kot na vladno, ki ima na vesti neke vrste »prvotni greh«.

Toda sklenili smo biti nepristranski, zato si oglejmo, kakšno je stanje v resnici. Tako je treba priznati, da dandanes zavzema LR Kitajska negativno stališče do vseh važnejših mednarodnih vprašanj. Peking v svoji zunanji politiki stalno rožlja z orožjem, do problema razorožitve in miroljubnega reševanja mednarodnih sporov (npr. Vietnam) zavzema negativno stališče, zavrača Moskovski sporazum o delni prepovedi jedrskih poskusov in razbija enotnost socialističnega tabora. Zato smo sedaj priča dejstvu, da je Kitajska, ki bi že zaradi svoje velikosti lahko pomembno vplivala na razvoj naprednih teženj v Afriki in Aziji, nedavno tega svoje prijatelje na teh dveh celinah izgubila in se znašla osamljena. Konkretno se je diskreditirala lani, ko je neslavno torpedirala poskuse za »drugo Bandunško konferenco« v Alžiru.

Ni se torej težko strinjati s tem, da LR Kitajska

NOV NAPEV S STARIM REFRENOM

ne daje vtisa miroljubne države. Toda to njeno obnašanje je treba razumeti. Šestnajstletna gospodarska blokada, izoliran politični položaj v svetu, stalen pritisk od zunaj in že sama notranja družbeno gospodarska struktura so povzročili, da je današnja kitajska socialistična stvarnost deformirana. Izgradnja socializma je dolgotrajen in naporen proces. Vendar pa Peking misli, da je težave mogoče premagati in napraviti »dialektičen skok naprej« že s tem, da z vojaško silo pomete imperializem s sveta. Toda bližnjice v komunizem ni.

Občutek, da ji je končno dana možnost svobodne krojitve usode svojega naroda, daje Kitajski mnogo samozavesti. To je obenem naravna reakcija na vse ponižanje, ki ga je morala ta država pretrpeti kot polkolonialna dežela. Ni torej čudnega, če ameriški intelektualci vidijo kitajsko zunanjo politiko bolj kot prihiatrijski in ne kot politični problem.

Ne smemo pa prezreti še drugega momenta. Kitajski narod pri sedanji stopnji razvoja materialne baze svoje družbe v primeru vojne ne bi imel dosti izgubiti. Brž pa, ko bo LR Kitajska bolj razvila svoje gospodarstvo, bo v njenem lastnem interesu, da uživa njegove prve sadove in ga mirno razvija naprej. Če pa bo hotela mirno živeti, bo morala postati strpnjša do drugih političnih sistemov. Koeksistenca se ji bo vsilila kot nujnost v lastnem razvoju. Spoznala bo, kot so že ZDA in SZ, da je v današnjem svetu to edina in EKZISTENČNO NUJNA alternativa atomski vojni, ki bi bila za človeštvo usodna.

AMERIŠKO—KITAJSKI ODNOSI

Doslej so bili odnosi med ZDA in LR Kitajsko stalno napeti. Toda diplomatske gostobesednosti z obeh strani ne smemo jemati preveč tragično. Kajti 16. marca letos sta se v Varšavi pogovarjala ameriški in kitajski veleposlanik. ZDA pa so po dolgem času dovolile svojim učenjakom, zdravnikom in novinarjem potovati v LR Kitajsko ter odprle vrata svoje dežele Kitajcem istih poklicev.

Veliko bolj pomembno kot to površinsko zmanjševanje zadržanosti pa je razpravljanje o vidikih novih ameriško-kitajskih odnosov v ameriškem Senatu. Medtem ko je bilo v ZDA še pred kratkim vsako govorjenje o Kitajski tabu, je zdaj Senat sklenil vprašati za svet nekaj »pekinologov« (strokovnjakov za LR Kitajsko), ki so se bili v času zloglasnega McCarthyjevega »lova na rdeče čarovnice« poskrili po kotih ZDA.

Ameriška univerzitetna profesorja Fairbank in Barnett sta se zavzela za izboljšanje odnosov s Kitajsko. To naj bi se izvedlo tako, da bi Washington opustil svojo politiko izolacije Kitajske, medtem ko bi gospodarska blokada veljala še naprej. Razen teh pričevanj moramo omeniti še izjavo 198 ameriških intelektualcev. Objavil jo je New York Times in je imela močan odmev po ZDA. Njeni podpisniki se zavzemajo za korenito spremembo politike do Kitajske.

Kakšen je uspeh teh apelov na ameriško vladno? Ne posebno velik. Sekretar Dean Rusk je izrazil pripravljenost ZDA za pogovore z LR Kitajsko, toda »brez predpogojev glede miru v jugovzhodni Aziji«. S tem pa je Rusk v dobri meri možnost za razgovore spet zmanjšal, saj je Vietnam eno bistvenih nesoglasij med obema državama. Razen tega Johnsonova administracija pravi, da se politika ZDA do Kitajske ne bo spremenila vse dotlej, dokler Peking ne stopi iz svoje izolacije, ki da ji je sam kriv.

Tako obe državi izgubljata čas in potrpežljivost v pričakovanju, da nasprotna stran prva spremeni svoja stališča, namesto da bi vsaka od njiju najprej popravila svoja lastna.

SPREJEM LR KITAJSKJE V OZN

Vprašanje sprejema LR Kitajske v svetovno organizacijo je na dnevnem redu zasedanj Generalne skupščine od leta 1949, ko je Peking uradno zahteval svoj sedež v OZN in izključitev Čangkajškove vlade. Zahteva je bila takrat odbita in odtlej je ZDA vedno uspelo, da je več članic glasovalo proti sprejemu, kot zanj.

Bistvo ameriškega stališča je v tem, da je nacionalistična vlada Čangkajška, ki se je morala po osvoboditvi celinske Kitajske umakniti na Tajvan (Formozo), edina zakonita predstavnik kitajskega ljudstva. Zato ZDA tudi ne priznavajo LR Kitajske.

Toda države, ki ima več prebivalcev kot katera koli celotna druga celina na svetu, ni mogoče kar tako ignorirati. Če zaradi dejstva, da Kitajci predstavljajo skoraj četrtino svetovnega prebivalstva, bi morala LR Kitajska dobiti svoj sedež v OZN.

ZDA pa se trmasto branijo. Trdijo, da LR Kitajska kot »agresivna« država ne more v OZN, ki je predvsem organizacija mirovnega pomena. Toda tu se pojavi vprašanje, kakšna sta resničen pomen in filozofija OZN v današnjem svetu. Ta organizacija je prerasla svoj prvotni koncept »varuha miru« in postala je že pravi svetovni parlament, ki bo moral slej ko prej vključevati vse suverene države na svetu, ne glede na njihovo politiko.

Razen tega ugovor, da LR Kitajska ni miroljubna država, sploh nima tako odločujočega pomena. V dosednji praksi OZN se je pokazalo, da ta organizacija ni idealna skupnost miroljubnih držav, kot so si nekateri predstavljali ob njeni ustanovitvi junija 1945. Takrat so bili še mnogi pod vtisom grozot II. svetovne vojne in kazalo je, da svet nikoli več ne bo mislil na orožje. In sedaj? Večino mednarodnih političnih zapletljivost povzročajo ravno države članice OZN.

ZDA pa se bojijo članstva LR Kitajske v OZN predvsem iz drugega vzroka. Če bi LR Kitajska postala članica OZN, bi se Čangkajškova vlada sama umaknila iz svetovne organizacije, ker obe Kitajski ne priznavata druga druge in nočeta sedeti skupaj. Ker pa je Nacionalistična Kitajska sedaj stalni član Varnostnega sveta, s pravico veta, bi na njeno mesto prišel Peking. To ZDA prav gotovo ne bi bilo pogodu, saj bi po njihovem mnenju bojevit LR Kitajska potem s svojim vetom onemogočala vse akcije za miroljubno reševanje mednarodnih sporov. Kajti sklepi Varnostnega sveta morajo biti sprejeti soglasno od vseh stalnih članov. Kolikor mnogi trdijo, da bi bilo mogoče bolj vplivati na pekinško vladno, če bi jo angžirali v OZN, pa se Washington boji, da bi LR Kitajska s svojega sedeža v OZN utegnila postati še nevarnejša, zlasti ker bi se lahko učinkoviteje mešala v svetovno politiko.

Kakšen je sedanji položaj v Generalni skupščini glede sprejema Kitajske? Značilno za vsa dosedanja glasovanja je bilo, da se je mnogo držav glasovanja vzdržalo. Med njimi je večina novoosvobojenih držav Afrike in Azije. Ker so Francija, ZS in Velika Britanija (vse tri priznavajo vladno v Peking) naklonjene sprejemu LR Kitajske v OZN, bodo z njimi potegnile morda tudi vse tiste države, ki so v območju njihovega političnega vpliva in ki so se doslej glasovanju vzdržale. Zato se prav verjetno utegne zgoditi, da bodo morale letos ZDA popustiti in dopustiti sprejem LR Kitajske.

Najbolj logično bi bilo, da bi Peking postal enakopraven član in da bi prevzel stalno mesto v Varnostnem svetu, medtem ko naj bi na tajvansko vladno gledali zgolj kot na vladno določenega otoka. Toda Peking zahteva priključitev Formoze k celinski Kitajski, češ da je sestavni del nove kitajske države.

Ameriška Administracija je v zvezi z morebitnim letošnjim sprejemom LR Kitajske v OZN izjavila, da ne bi ovirala te akcije, če bi Tajvan se naprej ostal član OZN. To bi pomenilo prehod na tako imenovano »politiko dveh Kitajsk«. Vendar bi ta sprememba pomenila zgolj obrambno stališče ZDA v primeru diplomatskega poraza po glasovanju. Kljub temu se ameriška politika do LR Kitajske dejansko ne bi bistveno menjala. Dean Rusk je namreč dejal, da ZDA nikoli ne bodo odstopile od svojih obvez do Čangkajške.

S tem je v bistvu celoten problem spet na začetku. Sedanji dialog med LR Kitajsko in ZDA na je podoben pogovoru med dvema glušcema.

Mitja Jermol

RAZPISNA KOMISIJA
PRI STUDENTSKEM SERVISU
ZA HONORARNE ZAPOSLOTITVE IN
KRATKOROČNA POSOJILA

RAZPISUJE

prosta delovna mesta (honorarna)

1. blagajnika
2. obračunskega referenta za distribucijo mleka
3. referenta za honorarne zaposlitve

Pogoj za vsa tri delovna mesta je srednješolska izobrazba.

Prednost imajo študentje.

Prošnje pošljite do 18. maja na Univerzitetni odbor ZŠJ, Ljubljana, Trg revolucije 1, pod oznako »razpisa«.